

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

D. Burneika, R. Ubarevičienė, V. Valatka, A. Baranauskaitė,
G. Pociūtė-Sereikienė, V. Daugirdas, D. Krupickaitė

LIETUVOS METROPOLINIAI REGIONAI

Gyventojų erdvinė diferenciacija XXI a. pradžioje

Kolektyvinė monografija

Vilnius 2017

Lietuvos socialinių tyrimų centro
Visuomenės geografijos ir demografijos institutas

LIETUVOS METROPOLINIAI REGIONAI. GYVENTOJŲ ERDVINĖ DIFERENCIACIJA XXI A. PRADŽIOJE

Kolektyvinė monografija

Mokslinis redaktorius Donatas Burneika

Autoriai:

Donatas Burneika, Rūta Ubarevičienė, Vytautas Valatka, Aušra Baranauskaitė,
Gintarė Pociūtė-Sereikienė, Vidmantas Daugirdas, Dovilė Krupickaitė

Autorių indėlis autoriniais lankais (a. l.):

D. Burneika 4 a. l., R. Ubarevičienė 3 a. l., V. Valatka, A. Baranauskaitė,
G. Pociūtė-Sereikienė, V. Daugirdas, D. Krupickaitė po 1 a. l.

Aprobuota 2016 m. gruodžio 22 d. LSTC mokslo tarybos posėdyje, protokolo nr. MT-6.

Recenzentai:

Dr. Sarmitė Mikulionienė

Dr. Arūnas Pocius

Dr. Saulius Stanaitis

Monografija parengta remiantis Lietuvos socialinių tyrimų centro Visuomenės geografijos ir demografijos institute 2014–2016 m. vykdyto mokslo tyrimo projekto „Augantys Lietuvos miestų regionai ir jų gyventojų erdvinė segregacija“ rezultatais. Projektą finansavo Lietuvos mokslo taryba, paramos sutarties nr. MIP 2014/086.

© Lietuvos socialinių tyrimų centras

ISBN 978-9955-531-59-3

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės
Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

TURINYS

ĮVADAS	5
METODOLOGIJA	7
1. GYVENTOJŲ SEGREGACIJOS TYRIMŲ METROPOLINIUOSE REGIONUOSE APŽVALGA	16
1.1. MIESTŲ REGIONŲ TYRIMAI	18
1.2. SEGREGACIJOS ARBA ERDVINĖS REZIDENCINĖS DIFERENCIACIJOS PROBLEMA	19
1.3. ERDVINĖS SEGREGACIJOS PROBLEMA MOKSLO TYRIMUOSE LIETUVOJE	22
2. LIETUVOS METROPOLINIŲ REGIONŲ RAIDA MIESTŲ SISTEMOS TRANSFORMACIJOS KONTEKSTE	25
2.1. LIETUVA POKOMUNISTINIŲ ŠALIŲ KONTEKSTE	25
2.2. LIETUVOS MIESTŲ SISTEMOS TRANSFORMACIJA BALTIJOS ŠALIŲ KONTEKSTE	27
2.3. METROPOLINIAI REGIONAI GYVENVIEČIŲ SISTEMOS TRANSFORMACIJŲ KONTEKSTE 2001–2011 M.	28
2.4. VIDAUS MIGRACIJA IR JOS ĮTAKA APGYVENDINIMO SISTEMOS KAITAI	32
2.5. VIDAUS MIGRACIJA IR METROPOLINIŲ REGIONŲ RAIDA	34
3. SOCIALINĖ SEGREGACIJA LIETUVOS METROPOLINIUOSE REGIONUOSE	39
3.1. METROPOLINIŲ REGIONŲ SOCIALINĖS STRUKTŪROS KAITA – ŠALIES METROPOLIZACIJOS PASEKMĖ	40
3.2. SOCIOERDVINĖS SEGREGACIJOS LAIPSNIS METROPOLINIUOSE REGIONUOSE	42
3.3. TERITORINĖS SEGREGACIJOS DIMENSIJOS – KARTOGRAFINĖS ANALIZĖS REZULTATAI	47
3.4. SOCIOEKONOMINĖS SEGREGACIJOS KAITA VILNIAUS MIESTE	55
3.5. SOCIALINĖS SEGREGACIJOS DEMOGRAFINĖ DIMENSIJA	61
4. GYVENTOJŲ TAUTINĖ TERITORINĖ DIFERENCIACIJA	69
4.1. TAUTINĖ SUDĖTIS IR JOS KAITA	70
4.2. TAUTINĖ DIFERENCIACIJA 2011 M.	76
4.3. KIEKYBINĖ ETNINĖS DIFERENCIACIJOS ANALIZĖ	78
4.4. RELIGINIŲ BENDRUOMENIŲ KONCENTRACIJOS SKIRTUMAI	79

5. ELEKTORINĖ REZIDENCINĖ DIFERENCIACIJA LIETUVOS METROPOLINIUOSE REGIONUOSE	82
5.1. GYVENTOJŲ POLITINĖ DIFERENCIACIJA – STATISTINĖS ANALIZĖS REZULTATAI	87
5.2. POLITINĖ REZIDENCINĖ DIFERENCIACIJA – KARTOGRAFINĖS ANALIZĖS REZULTATAI	91
6. DAUGIADIMENSINIAI SEGREGACIJOS ASPEKTAI LIETUVOS METROPOLINIUOSE REGIONUOSE	104
6.1. SOCIOETNINĖS SEGREGACIJOS DIMENSIJOS	104
6.2. POLITINĖS SOCIOETNINĖS SEGREGACIJOS DIMENSIJOS	110
7. UŽDAROSIOS GYVENVIETĖS – IŠSKIRTINĖS TERITORINĖS SEGREGACIJOS METROPOLINIUOSE REGIONUOSE PAVYZDYS	116
7.1. UŽDAROSIOS GYVENVIETĖS PASAULYJE	120
7.2. UŽDAROSIOS GYVENVIETĖS LIETUVOJE	123
7.3. UŽDARŲJŲ GYVENVIEČIŲ SOCIALINIS VAIDMUO LIETUVOS METROPOLINIUOSE REGIONUOSE	126
IŠVADOS IR APIBENDRINIMAI	131
SUMMARY	134
LITERATŪRA	136

IVADAS

XX a. pabaigoje įgyvendintos rinkos ekonomikos reformos Lietuvoje, kaip ir visoje centrinėje ir rytų Europoje, sukėlė staigius ūkio ir visuomenės struktūros pokyčius. Struktūriniai visuomenės pokyčiai visuomet sukelia erdvės naudojimo kaitą (Sýkora, 2009), nes nauji ūkio sektoriai turi kitus geografinio išdėstymo prioritetus, o naujos socialinės grupės – kitokias gyvenamosios vietos preferencijas bei galimybes jas realizuoti. Kuo spartesni ir gilesni visuomenės pokyčiai, tuo labiau jie atsispindi antropogeniniame kraštovaizdyje. Miestų regionai, ypač metropolinių miestų regionai, yra tos vietos, kur šių pokyčių pasekmės yra akivaizdžiausios, nes būtent čia telkiasi nauji ūkio sektoriai ir juose dirbantys žmonės. Vykdydami tarpregioninio aptarnavimo funkcijas, šie miestai sukuria daug gerai apmokamų darbo vietų. Taip atsiranda palankios sąlygos susiformuoti gausenei aukštesniajai klasei su galimybėmis realizuoti savo gyvenamosios vietos preferencijas. Visa tai lemia naujų, santykinai socialiai „turingų“ erdvių formavimąsi mieste ir už jo ribų. Tai taip pat reiškia, kad mažiau patrauklios erdvės, esančios už miestų regionų ribų ar nepalankiose vietose jų viduje, netenka aukštesnio socialinio statuso gyventojų ir santykinai „nuskursta“. Tokiu būdu formuojasi gyventojų segregacija, kuri, pasiekus tam tikrą laipsnį, pati ima veikti miesto socialinius procesus, mažindama vargingesnių miesto dalių gyventojų galimybes realizuoti savo siekius. Dėl segregacijos proceso mažėja kai kurių miesto dalių patrauklumas, miestų konkurencinė galia, auga visuomenės priešprieša, diskriminacija, o ekstremaliais atvejais tai gali atvesti ir prie didelių socialinių konfliktų (Tammaru ir kt., 2016b).

Šio tyrimo objektas yra trijų didžiųjų Lietuvos miestų metropoliniai regionai (jų ribos identifikuotos šio tyrimo metu) ir jų gyventojai XXI a. pradžioje. Kintanti Lietuvos metropolinių regionų erdvinė struktūra, auganti gyventojų segregacija, kaip ateities socialinio vystymosi problemų veiksnys, yra šio projekto dėmesio centre. Šio tyrimo konkretus tikslas yra nustatyti naujai susiformavusių kompleksinių erdvių darinių – miestų regionų, apimančių tiek tankiai užstatytus miestų branduolius, tiek išdrykusius priemiesčius, erdvinę struktūrą bei jų gyventojų erdvinę segregaciją įvairiais sociodemografiniais pjūviais. Tyrimas remiasi hipoteze, kad auganti socialinė nelygybė turi daugiau ar mažiau atsispindėti ir erdvės naudojimo skirtumuose. Taip pat tikėtina, jog šie skirtumai labai nevienodai paliečia skirtingas gyventojų grupes skirtinguose miestuose.

Darbe siekiama atskleisti įvairias sociogeografinės segregacijos dimensijas ir jų tarpusavio sąsajas. Šis tyrimas nėra skirtas atskleisti visas su segregacija susijusias problemas ir reiškinius, nes to neleidžia monografijos apimtis ir tyrimo metodai. Segregacijos priežasčių analizė taip pat nėra prioritetas šio tyrimo tikslas, nes būtų reikalingi kiti tyrimo metodai.

Pagrindinis tyrimo klausimas – kur ir kokie gyventojai gyvena Lietuvos metropoliniuose regionuose ir kokias socialines pasekmes kelia jų teritorinis pasiskirstymas ir jo kaita. Daugiausia dėmesio šiame leidinyje skiriama socioekonominei segregacijos dedamajai, nes pagrindinės gyventojų segregacijos priežastys yra susijusios būtent su gyventojų pajamų skirtumais. Be socioekonominių, taip pat nagrinėjamos demografinės, kultūrinės ir politinės segregacijos dimensijos. Jos bendrai įvardijamos kaip sociodemografinė segregacija, pabrėžiant, kad teritorinė gyventojų grupių atskirtis gali, o dažnai ir pasireiškia iš karto keliais aspektais.

Pagrindiniai tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti miestų regionų socialinės segregacijos tyrimų apžvalgą pasaulyje ir po-komunistinėje erdvėje, kuri vėliau leistų įvykdyti palyginamąją Lietuvos mies-tuose vykstančių procesų analizę.
2. Sukurti Lietuvos miestų regionų transformacijų tyrimo metodiką.
3. Naudojant pirminius ir antrinius duomenų šaltinius nustatyti trijų didžiųjų Lie-tuvos miestų regionų struktūrinės dalis ir jų plėtros tendencijas.
4. Nustatyti erdvinės rezidencinės diferenciacijos kaitos tendencijas ir jos laipsnį metropoliniuose regionuose.
5. Lauko tyrimais metropoliniuose regionuose identifikuoti uždarytų gyvenviečių formavimosi tendencijas ir miestų plėtros keliamas problemas.

Ši kolektyvinė monografija parengta visų jos autorių bendromis pastangomis. Nors skirtingi autoriai nevienodai prisidėjo prie įvairių monografijos dalių rengimo, tačiau dauguma parengta bendradarbiaujant keliems iš jų. Monografijos rengėjai dėkoja Lie-tuvos mokslo tarybai už paramą moksliniam tyrimui ir monografijos parengimui. LMT projekto „Augantys Lietuvos miestų regionai ir jų gyventojų erdvinė segregacija“ para-mos sutarties Nr.: MIP 086/2014.

D. Burneika, R. Ubarevičienė, V. Valatka, A. Baranauskaitė, G. Pociūtė-Sereikienė, V. Daugirdas, D. Krupickaitė. Mokslinis redaktorius Donatas Burneika. – Vilnius, Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2017. – 152 p.

LIETUVOS METROPOLINIAI REGIONAI

Gyventojų erdvinė diferenciacija XXI a. pradžioje

Kolektyvinė monografija

ISBN 978-9955-531-58-6 (spausdintinis)

Šios kolektyvinės monografijos objektas yra trijų didžiųjų Lietuvos miestų metropoliniai regionai ir jų gyventojai XXI a. pradžioje. Kintanti Lietuvos metropolinių regionų erdvinė struktūra, auganti gyventojų segregacija, kaip ateities socialinio vystymosi problemų veiksnys, yra šio projekto dėmesio centre. Šiame leidinyje pristatomi mokslinio tyrimo, kurio pagrindinis tikslas buvo nustatyti naujai susiformavusių kompleksinių erdviųjų darinių – miestų regionų, apimančių tiek tankiai užstatytus miestų branduolius, tiek išdriokusius priemiesčius, erdvinę struktūrą bei rezidencinę diferenciaciją joje, rezultatus. Tyrimas rėmėsi hipoteze, kad auganti socialinė nelygybė turi daugiau ar mažiau atsispindėti ir erdvės naudojimo skirtumuose. Taip pat tikėtina, jog šie skirtumai labai nevienodai paliečia skirtingas gyventojų grupes skirtinguose miestuose. Pagrindinis tyrimo klausimas – kur ir kokie gyventojai gyvena Lietuvos metropoliniuose regionuose ir kokias socialines pasekmes kelia jų teritorinis pasiskirstymas ir jo kaita. Daugiausia dėmesio šiame leidinyje skiriama socioekonominei segregacijos dedamajai, nes pagrindinės gyventojų segregacijos priežastys yra susijusios būtent su gyventojų pajamų skirtumais. Be socioekonominių, taip pat nagrinėjamos demografinės, kultūrinės ir politinės segregacijos dimensijos. Jos bendrai įvardijamos kaip sociodemografinė segregacija, pabrėžiant, kad teritorinė gyventojų grupių atskirtis gali, o dažnai ir pasireiškia iš karto keliais aspektais.

© Lietuvos socialinių tyrimų centras

Išleido Lietuvos socialinių tyrimų centras
A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius
Spausdino UAB „Vaibra“
Smolensko g. 6A, Vilnius